УДК 811.161.2:81
DOI: https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2(39).118608

Єрьоменко С.В.
кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

КОМПРЕСІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

Пропонована стаття є спробою визначити та схарактеризувати явище компресії при перекладі художнього тексту з української мови на англійську. У статті наголошується, що власне граматичні розбіжності порівнюваних мов є першопричиною згортання тексту перекладу.
***Ключові слова**: компресія, граматичні трансформації, підрядне речення, неособові форми дієслова.*

***Еременко С.В. Компрессия при переводе с украинского языка на английский.** Предлагаемая статья является попыткой определить и охарактеризовать явление компрессии при переводе художественного текста с украинского языка на английский. В статье подчеркивается, что именно грамматические расхождения сравниваемых языков являются первопричиной свертывания текста перевода.*
***Ключевые слова**: компрессия, грамматические трансформации, придаточное предложение, неличные формы глагола.*

***Yeriomenko S.V. Compression while translating from Ukrainian into English.** The given article outlines the peculiarities of compression in the process of translation from Ukrainian into English. The research has been done on the basis of the short story 'The Little Hunchback' by Spyrydon Cherkasenko and its translation into English performed by Anatole Bilenko. Compression is mainly used while translating Ukrainian attributive, object and adverbial clauses. In the process of translation they are mainly rendered using English participle I and II, and participial I complex object construction; English infinitive and infinitive complex object construction, English gerund. Sentence integration is one more example of compression. Divergences in the English and Ukrainian languages mainly on the grammatical level or absence of some grammatical forms and complexes in Ukrainian required the usage of different grammatical transformations in the process of translation (mostly substitution of parts of speech, sentence members, sentence types and transposition of the sentence members). These transformations led to the shortening of the target text, thus to compression of the target text.*
***Key words**: compression, grammatical transformations, subordinate clause, non-finite form of the verb.*

Визначення компресії, її специфіки та особливостей застосування у процесі перекладу не є предметом частих і ґрунтовних досліджень у перекладознавстві та лінгвістиці. Лише низка дослідників торкається цього питання у своїх працях, серед них назвемо В.І. Карабана, Л.Л. Нелюбіна, Т.А. Казакову, О.В. Бреус, Ю.І. Камінського, В.В. Мирошніченко та ін.

Словникове визначення поняття «компресії» є наступним: «економія мовних засобів для вираження того ж змісту» [4, 85]. Визначаючи компресію ведуть мову про компресію у процесі синхронного перекладу, мовленнєву компресію, компресію тексту, яка, в свою чергу, визначається, як: «перетворення вихідного тексту з метою надати йому більш стислої форми»

[4, 85]. Компресія тексту, на думку Л.Л. Нелюбіна, досягається шляхом опущення надлишкових елементів висловлення, елементів, які відтворюються з контексту або позамовної ситуації, а також шляхом використання компактніших конструкцій. В.І. Карабан розуміє компресію як «будь-яке скорочення кількості елементів речення або вилучення елементів речення при перекладі» [3, 270], наголошуючи на тому, що перш за все причинами компресії можуть бути особливості граматичної будови мови перекладу, проте він не виключає стилістичні та прагматичні чинники також. Автор статті приєднується до думки тих вчених, які вважають, що компресію слід розуміти перш за все як граматичне явище, як зменшення обсягу та спрощення структури речення (тексту) при перекладі, завдяки застосуванню більш стислих граматичних форм.

Отже, дана стаття – це спроба проаналізувати та визначити специфіку застосування компресії при перекладі з української мови на англійську, виявивши відповідні граматичні форми і конструкції, відмінності між якими у порівнюваних мовах призводять до згортання тексту у процесі перекладу.

Матеріалом дослідження стало оповідання українського письменника Спиридона Черкасенка «Маленький горбань» та його переклад англійською мовою, здійснений Анатолієм Біленко [6]. Кількість вибірки становить 121 речення (100%) використання компресії в англійському перекладі.

Детальний аналіз прикладів нашої вибірки дав змогу виділити найчастотніші випадки застосування компресії при перекладі з української мови на англійську. Це:

1. Вживання англійського дієприкметника (Participle I, II) для передачі українських підрядних означальних речень (39.7%). Наприклад:

*Подивився на **сонце, що квітло**, обпалюючи небо і одриваючись од блакитного тла (101).*

*He looked at the **blossoming sun** singeing the sky and tearing itself from the azure background (1).*

*Чулим ухом ловив хлопець ніжну, дзвінку жайворонкову пісеньку, **що висів недалечко від нього** в повітрі й тріпотів крильцями (98).*

*His sensitive ear picked up the gentle lilting song of a lark **hovering over his head** (144).*

*Дівчата порозбігались, а то яку б чудову нову казочку розказав їм Павлик про музику-жайворонка, **що літає високо-високо й розмовляє там з небом глибоким, з хмарками ясно сяйними** (98).*

*If the girls hadn't run off in all imaginable directions, Pavlyk would have told them a beautiful new tale about the meadowlark-songster **flying high, high above and conversing with the deep sky and bright clouds** (144).*

Всі вищенаведені речення демонструють нам застосування у перекладі дієприкметника (Participle I), який заміняє вихідне підрядне означальне речення. У першому з наведених прикладів дієприкметник (Participle I) стоїть перед означуваним ним іменником, у двох інших випадках – у постпозиції. Так, „сонце, що квітло" – *blossoming sun*, „жайворонкову пісеньку, що висів недалечко від нього" – *lark hovering over his head* тощо. У результаті використання в англійському реченні дієприкметника (Participle I) відбувається

спрощення структури вихідного речення, тобто відбувається зміна типу речення при перекладі. У першому і другому прикладі складне речення стає простим при перекладі, у третьому прикладі – спрощується структура складного речення. Тобто у всіх випадках відбувається компресія вихідного тексту. Крім граматичної трансформації заміни типу речення ми спостерігаємо і граматичні перестановки членів речення.

*Побачив себе на тому, **що ховає нового плуга** (101).*

*He **sees** himself **putting away the new plow** (2).*

*Коли він угледів був, **як горіли злістю, мов у вовченяти, хижі чорні очі Захаркові**, то аж зомлів з жаху (99).*

*When he saw **Zakharko's beastly black eyes flaming with anger**, he had all but fainted with fear (147).*

Як відомо, англійський дієприкметник (Participle I) може вживатися у конструкції складний додаток (Complex Object). Серед прикладів нашої вибірки були зафіксовані випадки використання конструкції складний додаток, вжитої з дієприкметником, для передачі українських підрядних з'ясувальних речень оригіналу. Все це нам демонструють вищенаведені приклади. Як наслідок застосування конструкції складний додаток відбувається спрощення структури вихідного речення, складне речення перекладу стає простим (перший приклад), складне речення з низкою складнопідрядних речень зводиться до складного речення з одним підрядним (другий приклад). Знову ж таки компресія тексту супроводжується граматичною трансформацією заміни типу речення.

2. Вживання конструкції складний додаток (Complex Object) з інфінітивом для передачі українських підрядних з'ясувальних речень (22.7%). Наприклад:

*Звичайно об таку пору Дідько **відчував, як наближається вона** (107).*

*Of course, at such times the goblin **sensed her approach** (60).*

*Дід Антип вийняв з рота люльку й **дивився** вслід онукові, **як він ішов перехильцем, як качка,** коливаючи своїм химерним горбом... (94).*

*Grandpa Antyp took the pipe out of his mouth and **watched his grandson wobble off like a duck**, his weird hump bobbing up and down... (140).*

*Він чув і бачив, **що так роблять і кажуть, борюкаючись**, дорослі – парубки, та й сам ото робив так само (96).*

*He had **seen grown-ups say and do this in their fights**, and now he was imitating them (143).*

*Ти бачив, **як птахи плачуть**? (98).*

*Did you ever **see a bird cry**? (145).*

*Я он скільки горобенят драв і ні разу не бачив, **щоб горобчиха або горобець плакали** (98).*

*I've snatched plenty of sparrows out of their nests, and I've never **seen** a **mother or father sparrow cry** (105).*

В англійській мові одним з випадків вживання конструкції складний додаток є вживання цієї конструкції після дієслів сприйняття. Тому при перекладі українських складнопідрядних речень, які містять підрядне з'ясувальне речення, вжите після дієслова сприйняття, часто застосовується саме ця

конструкція. Все це нам підтверджують вищенаведені приклади, які становлять значний відсоток серед прикладів нашої вибірки. Так, наприклад, „відчував, як наближається вона" – *sensed her approach*, „бачив, як птахи плачуть" – *see a bird cry*, „дивився, які він ішов, перехильцем, як качка" – *watched his grandson wobble off like a duck* тощо. Як наслідок застосування конструкції складний додаток відбувається спрощення структури вихідного речення, оскільки підмет та присудок підрядного речення стають частиною складного додатку у головному реченні, а сполучник, який вводить підрядне речення опускається. У всіх прикладах спостерігається граматична трансформація заміни типу речення зі складного на просте, тобто відбувається спрощення структури вихідного тексту, його зменшення, тобто компресія тексту.

3. Вживання англійського герундія для передачі українських підрядних з'ясувальних та обставинних речень (18.5%). Наприклад:

Він не міг пробачити Якимовому синові, ***що той, рибалячи, хильнув зайвого і без ума спалив батькову хату*** *(108).*

He could not forgive Iakym's son ***for having burned down his father's house*** *by the river* ***after drinking too much*** *on a fishing trip there (60).*

У даному реченні вживання герундія в англійському перекладі призводить до спрощення структури вихідного складнопідрядного речення, оскільки підрядне з'ясувальне речення (що той, рибалячи, хильнув зайвого і без ума спалив батькову хату) зникає у перекладі як наслідок застосування неособової форми дієслова – герундію (*for having burned down his father's house… after drinking too much*). Речення перекладу є простим на відміну від складного речення оригіналу. Як і у випадку із застосуванням дієприкметника, інфінітива та конструкції складного додатку, компресія тексту супроводжується граматичною трансформацією заміни типу речення. У даному прикладі ми також спостерігаємо й інші граматичні трансформації – перестановки членів речення та заміни частин мови.

4. Об'єднання речення (11.9%). Наприклад:

Щось вище за розум, владніше за свідомість керувало ним. ***Відчуття самотності та відчаю*** *(103).*

Something higher than reason, more powerful than consciousness, governed him, ***a feeling of solitude and despair*** *(4).*

Світить сонечко, припікає. ***Тепло і радісно*** *(93).*

*The sun is shining—****it's warm and joyous*** *(140).*

Українській мові властиве вживання односкладних речень, особливо у художньому мовленні, що ми і спостерігаємо у вищенаведених прикладах. Називні речення передають відповідний стан чи емоції, можуть констатувати щось чи перераховувати щось. Англійській мові не є властивим вживання односкладних речень, оскільки у реченні завжди повинен бути підмет і присудок. У тексті перекладу об'єднано чотири вихідних речення (два з яких є двоскладними і два односкладними) в два складних речення перекладу. Таке об'єднання веде до компресії вихідного тексту у мові перекладу, оскільки називні односкладні речення оригіналу стають додатком та частиною складного іменного присудку у реченні перекладу.

5. Інші випадки заміни українських підрядних речень або дієприслівникових зворотів на іменниково-прийменникові звороти в англійській мові або на сполучення іменника з прикметником (7.2%). Наприклад:

Дівчата, ***порозсідавшись невеличкими купками****, граються в крем'яхи; хлопці,* ***поділившись на дві лави****, змагаються в м'яча (93).*

The girls are playing jacks with some round pebbles. ***Two teams of boys*** *are chasing a ball (139).*

У пропонованому реченні компресія тексту досягається як наслідок опущення дієприслівникового звороту – „порозсідавшись невеличкими купками" та заміни ще одного дієприслівникового звороту „поділившись на дві лави" на іменниково-прийменникове словосполучення – *two teams of boys*. У результаті цього ускладнене дієприслівниковими зворотами речення оригіналу спрощується при перекладі. Компресія тексту супроводжується граматичною трансформацією заміни типу речення.

Як показують кількісні дані нашого дослідження компресія при перекладі з української мови на англійську пов'язана перша за все з розгалуженою системою більш компактних граматичних структур в англійській мові у порівнянні з українською. Ми маємо на увазі широко вживані в англійській мові неособові форми дієслова, зокрема інфінітив та дієприкметник та їх комплекси. Так, у переважній більшості прикладів застосування компресії тексту ми спостерігаємо заміну українського складного речення на просте як наслідок вживання конструкції складного додатку з інфінітивом, також заміну складнопідрядного означального речення на англійський дієприкметник, що призводить до спрощення структури вихідного речення або до заміни типу речення. Вживання герундія у мові перекладу призводить або до спрощення структури вихідного речення або до заміни типу речення. Українській мові, особливо художньому мовленню, властиве вживання односкладних речень, іноді їх вживання є ознакою індивідуального авторського стилю. При перекладі ж англійською мовою такі речення найчастіше підлягають об'єднанню, що також призводить до компресії тексту.

Перспективність дослідження вбачається у поглибленому дослідженні компресії тексту різного функціонально-стильового спрямування, взаємозв'язку компресії та декомпресії тексту та виробленні відповідних узагальнень.

Список літератури

1. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – Серия: Изучаем иностранные языки / Т.А. Казакова. – СПб.: Изд-во Союз, 2000. – 320 с.
2. Камінських Ю.І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії / Ю.І. Камінських // Вісник СумДУ / відп. ред. О.А. Дубасенюк. – Суми: Вид-во СумДУ, 2007. - №1. – С. 109-112.
3. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих навчальних закладів освіти / В.І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. – 608 с.
4. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь / Л.Л. Нелюбин. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
5. Черкасенко С. Вибрані твори. – К. : Дніпро, 1991. – 164 с.

6. Spyrydon Cherkasenko. The Little Hunchback. Translated by Anatole Bilenko // Electronic Resource. Ukrainian Literature in English. Volume 1, 2004. – P. 139-159.

References

1. Kazakova, T.A. (2000). Prakticheskie osnovu perevoda. SPb: Sojuz.
2. Kaminskih, Yu.I. (2007). Komplementarna yednist' kompresii ta dekompresii v mezhah zakonu movnoi ekonomii. In Visnik SumDU, № 1, 109-112.
3. Karaban, V.I., Meys, Dzh. (2003). Pereklad z ukrainskoi movu na angliysku. Vinnitsa: Nova Knuga.
4. Neliubin, L.L. (2003). Tolkovij perevodovedcheskij slovar'. M: Flinta: Nauka.
5. Cherkasenko, S. (1991). Vybrani tvory. K.: Dnipro.
6. Spyrydon Cherkasenko. (2004). The Little Hunchback. Translated by Anatole Bilenko. In Electronic Resource. Ukrainian Literature in English. Volume 1, 139-159.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2017 р.